

Norbert Gstrein

Anglické roky

Román

PROSTOR

EDICE
střed
•

Norbert Gstrein
Anglické roky

PROSTOR

Norbert Gstrein
Anglické roky

přeložil Radovan Charvát

PROSTOR | PRAHA | 2019

Originally published under the title
Die englischen Jahre

© 2008 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

Czech edition © PROSTOR, 2019
Translation © Radovan Charvát, 2019

ISBN 978-80-7260-424-1

Knihu finančně podpořilo

Spolkové kancléřství Rakouské republiky

 Bundeskanzleramt

a

Ministerstvo kultury České republiky

MINISTERSTVO
KULTURY

kapitola první

MARGARETA

Na počátku to byl pro mě mýtus, Hirschfelder, spisovatelská ikona, velký osamělec, monolit, jak se říkalo, který zůstal po válce natrvalo v Anglii a pracoval na svém mistrovském díle. Přinejmenším tohle jsem ještě před několika měsíci s jeho jménem spojovala a při všem, co jsem se o něm od té doby dozvěděla, mě udivuje, jak náhle se mi tahle představa dokáže stejně jako dřív vynořit z mysli. Dosud jsem si totiž o něm vyslechla jen krátké příběhy, anekdoty, a když si je nechám projít hlavou, když pomyslím na to, že svou práci vykonával údajně doslova na kolenu, na vlastní rukou zhotoveném stojanu, který se nejvíc ze všeho podobal klekátku, když se pokusím si představit, že v telefonu, aby se uchránil jakýchkoli nástrah, předstíral, že je uklízečkou, měnil svůj bas do pisklavé fistule, nebo že dokázal před návštěvníky usínat, sotva ho začali nudit, říkám si, že to všechno byly otřelé fráze.

Bylo by mi milejší, kdybych se nemusela vůbec zmiňovat o Maxovi, nemusela o něm po celé té dlouhé době, kdy už s ním nejsem, mluvit, jenže byl to právě on, kdo mě na Hirschfeldera upozornil jako první. Přirozeně na něj připadl, vždyť sám psal, ale to samo o sobě nestačilo, bylo toho příliš málo, co mohlo jeho horování pro Hirschfeldera odůvodnit, jedna jediná kniha, k tomu ještě z padesátých let, a když se sama sebe ptám, co ho na něm ještě mohlo tak přitahovat, připadá mi každá odpověď jako pouhé vysvětlení z nouze. Pak si pokaždé vzpomenu na náš poslední společný týden, který jsme víceméně trávili tím, že jsme mluvili o něm, a ačkoli je to nesmysl, připadá mi někdy, že je to možná skutečně někdo, kdo se mezi nás vetřel, kdo snad byl důvodem našeho rozchodu,

ačkoliv se s ním ani jeden z nás nikdy nesetkal a já se o tom vlastně dál ani šířit nechci, i když by bylo zajímavé povyprávět jednou o tom, na čem všem se může spisovatelova žena podílet.

Pokud si dobře vzpomínám, vrátil se Max právě z Vídně, kde přednesl svou nevydařenou *hommage à Hirschfelder*, s níž si vysloužil jen nesouhlas. Pohnutka tu nehraje roli, ale snad to způsobil ten název, který jsem se mu marně snažila vymluvit, neboť se mi ta jeho navoněná obřadnost od počátku nezdála, a ještě vím, nakolik se ho dotkly mé výčitky, že se jen veze na jakési módní vlně, neměl přece jiný důvod, aby se zabýval vyhnancem, tím méně, že šlo o Žida, sám o exilu nic nevěděl a měl radši zůstat u svých příběhů z venkova, místo aby si vzal do hlavy, že se pustí do dobrodružství, jež pro něho mohlo skončit jen nezdarem. Nebylo tenkrát dne, aby se nezačal ospravedlňovat a nevedl monology o tom, co se mu přihodilo, ale aby taky neřečnil o svém obdivu k Hirschfelderovi a neukazoval mi fotky všelijakých rachotín, jež mu měly údajně sloužit jako psací stroje, nevykládal mi o sešlapaných galoších, které nebyly jeho, nýbrž pochopitelně Hirschfeldera, či o zubní protéze ve skleničce s vodou, pokud to ovšem nebyla jen finta; a dodnes mě dráždí, s jakou dávkou sarkasmu přitom sám sebe označoval za omezence z venkova, skoro jako by se nedokázal rozhodnout, jestli nemá přece jen dát za pravdu svým kritikům a uznat, že se ho to celé vlastně vůbec netýká.

Pak jsem dlouhou dobu o Hirschfelderovi neslyšela, a stejně jako dřív mi není jasné, proč jsem při první příležitosti, která se mi nabídla, abych se o něm dozvěděla něco víc, okamžitě zareagovala. Právě že jsem nečekala žádné velké objevy, udivuje mě, s jakou

cílevědomostí jsem sledovala sebemenší indicii a jednoho dne se dokonce pustila do důkladnějšího pátrání. Říkat, že jsem měla pocit, jako bych narazila na starého známého, který mi jen sešel z očí, by bylo přehnané, ale srovnatelné to bylo, a mám-li teď v rukou detaily jeho příběhu, je to věc, do níž se měl pustit Max, příběh, který dělá ze siluety papírového panáka skutečného člověka.

Až setkání minulého léta v Londýně mě k němu znovu přivedlo, náhodné střetnutí s jeho vdovou, poslední ze tří jeho žen, která žije v Southend-on-Sea. Poznala jsem ji při jedné vernisáži v Rakouském institutu na Rutland Gate, o níž jsem měla v úmyslu napsat článek, byl to jeden z mnoha mých záměrů, jimiž jsem se chtěla v těchto týdnech v Londýně zabývat a z nichž jsem většinu neuskutečnila, jedna z mých příliš váhavých snah se o něco pokusit ještě před koncem mé delší dovolené, kterou jsem si sama naordinovala, než na podzim nastoupím na nové místo jako sekundářka na Baumgartner Höhe. Při té příležitosti byla zahájena výstava fotografií s portréty těch, kteří přežili, vyhnanců, jak se psalo v oznámení, emigrantů z území bývalé monarchie, kteří se po válce nevrátili, a ona patřila k pozvaným hostům, neboť přispěla fotografií svého zemřelého muže, na níž je bezprostředně před svým vycestováním v době, kdy mu bylo osmnáct, na zemi vedle sebe kufr, v ruce tašku s nečitelným nápisem, a tenhle snímek, který mi vdova později darovala, teď visí nad mým psacím stolem.

Velvyslanec se nechal omluvit a muž, jemuž vystával na čele pot z voskově bledých perel, údajně kulturní atašé, přečetl jakýsi nepřesvědčivý úvod z papírku, kterého se oběma rukama pevně držel, a když na

konci nikdo nezatleskal, nevěděl, kam s očima. Možná scházely jen krátké pauzy, pár pohledů do publika, nebo to způsobil jeho nevelký vzrůst, vyzáblost nebo jak se při řeči kýval ze strany na stranu a stále se víc a víc krčil za pultíkem, oči skryté za horním okrajem obrouček brýlí, ale v každém případě tam stál jako přede všemi káraný školák, který se nesmí posadit, dokud mu to učitel nedovolí, a sám se vmanévroval do pozice obžalovaného, do role hlupáka vehnaného do úzkých, který na sebe vezme jakoukoli vinu, jen když ho nechají jít, aby pak začal v bezpečné vzdálenosti všem spílat. Chyběl mu očividně klid, který by ho přenesl přes pár nerozhodných okamžiků, a když si uvolnil kravatu a pokusil se s očividnou námahou, celý zrudlý, v lehkém předklonu a se svěřenými rukama zachovat rovnováhu, lidé se před něho natlačili, jako by měl teprve začít, a obě sekretářky, s nimiž předtím ještě všemožně vtipkoval, si náhle v nastalém tichu přestaly šeptat a pozorovaly ho.

Bylo to za odpoledního vedra, jež bylo přes zatažené závěsy stísňující, reflektory člověka připékaly k místu, kde stál, pokud propásl správný okamžik a nepřesunul se o pár kroků dál, kolem fotografií na stěně, zarámovaných portrétů, jež visely ze stropu na dlouhých hedvábných stužkách, a já už si zřejmě před nějakou chvílí všimla ženy, která se náhle objevila vedle toho nešťastníka v ostrém světle. Do té doby se stále držela stranou, s lehkým úsměvem pozorovala přítomné, a právě toho úsměvu, krátkého záblesku, jež se snažila potlačit, toho přimhouření očí jsem si všimla už předtím, stejného úsměvu, s nímž teď vzala muže za ruku a odváděla ho pryč, čemuž se podrobil se svěřenou hlavou. Zjevně nepatřila k institutu a mně uniklo, co řekla lidem, že se

zase rozptýlili, dámám ve staromódně působících letních šatech, pánům v tmavých oblecích, všichni starší než ona, již mohlo být tak přes padesát, že spolu zase začali hovořit a šourali se po těžkých kobercích, rozvinutých tu výlučně pro tuhle příležitost, aniž se dotkli pohoštění prostřeného uprostřed místnosti na obrovském křídle perleťové barvy. Přitom dál panovalo ticho, s nezměněnou, přímo pietní nadneseností, s níž si jeden druhého měřili, ale tu a tam bylo možné zaslechnout němčinu, k níž se někteří z nich uchýlili, onu směsici podivné jevištní řeči, mrtvé, jak se mi v tu chvíli zdálo, parodii z drobně vtroušených částic, jaké si člověk představuje raději jen na papíře, v příručním naučném slovníku, slova s matným leskem dlouho neležetého stříbra, a já se dívala, jak rychle přechází od jedné skupiny ke druhé, jako by bylo její úlohou dělat jim společnosti.

Ještě jsme spolu ani nepromluvíly, ale musím se mírnit, abych nezačala tvrdit, že mi bylo, jako bych ji už znala, jako by bylo mnohé z toho, co o sobě to odpoledne a při našich pozdějších setkáních vyprávěla, potvrzením skutečností, o nichž jsem už něco málo věděla. Pokusím-li se tu ženu popsat, budou to jen stereotypy, jednotlivosti, jimž by se Max vysmíval, promluví-li o jejích blondatých vlasech s prošedivělými prameny, o jejích šedých nebo zelenošedých očích, a zmíním-li se dokonce o jejích lícních kostech, které musely být vysoké nebo vystouplé, jako by to o ní něco vypovídalo, nedokážu-li potlačit slovo drobná, nemluvě o jiných anatomických znacích, které jsou právě v módě, o pěkně formovaných stehnech nebo souměrné tváři. Jak málo na ni sedí, když ji označím za ženu radující se ze života nebo dokonce kamarádku, jak to dělají někteří muži, jakmile jim u nějaké ženy

selžou všechny ostatní kategorie a oni si nepřipouštějí, že to označení není ve skutečnosti tak nevinné, jak se domnívají, kdepak kamarádka, tou v žádném případě nebyla, a já se raději držím skutečností, vzpomínám si, jak ke mně s úsměvem přistoupila, v jedné ruce dvě sklenky, v druhé láhev vína, a pokud se nemýlím, příliš pila, nebo se přinejmenším pohybovala s jistotou, že nemůže provést nic špatného, jakou člověk ve střízlivém stavu obvykle nemá.

„Máte tu taky někoho?“

Otázka, s níž se na mě okamžitě obrátila, mi zní stále v uších, tak nečekaná mi přišla, a já ji bryskně odrazila.

„Ne,“ řekla jsem. „Nikoho.“

Ale zdálo se, že jí to nestačí.

„Nikoho?“

Chvilí jsem vyčkala a podívala se na ni, jako bych jí správně nerozuměla, a moje opakovaná odpověď vyzněla teatrálněji, než mi bylo milé.

„Ne, nemám tu nikoho.“

Než o tom začala mluvit, uvědomila jsem si, že měla na mysli ty fotografie, a jen co se mi představila, zapřísahala mě, abych jí říkala Margareto. Podala mi skleničku, já ji od ní vzala a přihlížela, jak ji plní až po okraj, a doteď mě stísňuje a připadá mi nepatřičné, že jsem si s ní před těmi fotografiemi beze slova přitukla a přitom věděla, že někde musí viset i ta, kterou sem přinesla ona. Zlobím se za své mlčení, právě tohle mlčení, i když netrvalo dlouho, má teď pro mě v sobě cosi pochlebujícího, ubohé mlčení sobě samé uložené minuty smutku, už jen scházelo, abychom si připily, a i když je to úplně marné, někdy se sama sebe ptám, jestli mě nevyhledala, aby se mi svěřila, nebo zda jsem byla jen jednou z mnoha, jimž

své tajemství vyzradila. Polkla jsem malý doušek a hledala její pohled, ale nic na ní mi neprozrazovalo, jak mám reagovat, možná to byl test a já v něm uspěla s bezradnými otázkami, které jsem jí pokládala, abych unikla tichu, musela jsem uspět, konec konců nevyprávíme úplně cizí ženě jen tak zčistajasna o vraždě, kterou údajně spáchal vlastní muž, a v tu dobu jsem pro ni byla úplně cizí žena, i poté co jsme se později několikrát sešly, naprosto cizí, a ona pro mě byla ještě paní Hirschfelderová, ať chtěla nebo nechtěla.

Naproti tomu všechno, co mi při téhle příležitosti o něm vykládala, působilo nevinně, historky, které dala bezpochyby už stokrát k lepšímu, tak hladce je líčila, a nebylo se čemu divit, když se po několika větách sama přerušila, jako by se jí to samotné přestalo líbit.

„Nechci vás nudit,“ řekla, aniž se na mě podívala. „Pravděpodobně máte těchhle věcí už dávno dost.“

Ještě jsem ani pořádně nezačala o Maxovi a jeho představách o Hirschfelderovi mluvit, ale vzpomínám si přesně na její posměšnou reakci, na její náhle propuknuvší smích a způsob, jakým spráskla ruce, když jsem s tím začala.

„Snad jste tomu všemu nevěřila?“

Zavrtěla jsem hlavou a sama si pak odporovala.

„Jaký důvod bych měla o tom pochybovat?“

Nemohlo to být to odpoledne v institutu, ale později, předpokládám, že na jednom z našich večerů v Bailey's na Gloucester Road, pravděpodobně i tam mě poprvé nazvala dítětem, ale dítě, jak to pak dělala často, ale dítě, řekla, jestli se nepletu, vy jste tomu všemu přece nevěřila, a smála se, jako se lidé smějí výmyslům, které se rozplynou v nic.

Přesto mě udivilo její věcné líčení, jak Hirschfeldera poznala, a ještě si vzpomínám, jak jsem se sama sebe

ptala, kde se vzala ta její ironie, s níž celou událost shrnula, jako by od začátku šlo o obchod, když mluvila o seznamovacím inzerátu, pět let poté, co přišla o svého prvního muže, který prodával učebnice a zřítel se nakonec s balonem.

„Nesmějte se,“ řekla, jako by se za to musela omlouvat. „Přirozeně že ten inzerát byla jako obvykle hloupost.“

Ale možná i to byl způsob, jak ho glorifikovat, jistě, dost prapodivný, když líčila, jak Hirschfelder přišel na jejich první setkání ve starém obnošeném obleku, na rozdíl od pánů, kteří se kromě něho ozvali, se nijak nevyparádil, nesnažil se předvést z té nejlepší stránky, žádné květiny ani bonboniéry, žádné komplimenty, co se jejího věku týká, ani dvojsmyslné nářky, povzdechy nebo obvyklé pohledy na dno duše, nic takového, jednal dost bezprostředně, starší pán, který ví, co chce, a nepouští se do zbytečných pošetilostí. Dva omrzlé prsty, slepé střevo, přišel o mandle, ale to by nemělo vadit, žertoval, srdce silné jako zvon, jistě, je ranní morous, až do oběda dost nesnesitelný, rád si ve společnosti zavdá, jinak ale nesmělý, mluvka, jen když se napije, milovník krásných žen, to nebude zapírat, a co je horší, kuřák, člověk svéhla-vý, který neodpouští, vybíravý ve vztahu k přátelům, ve svých názorech staromódní blázen, jak se sluší, ovšem netančí, pokud na tom záleží, mluvil a mluvil, už nepřestal, řekla, až jí smíchem vyhrkly slzy, a ve srovnání s ním museli ostatní uchazeči působit jako žáčkové nedělní školy, profesor na vysoké škole, výrobce střížního zboží, obchodní zástupce, sami rytíři smutné postavy se svými sny o domě na víkend, sliby, že ji budou vodit do opery, a s neustálým odbíháním na toaletu, odkud se vraceli jako andílkové,

krotcí jako beránci a nablýskaní. Obzvlášť zdůraznila, že ji nechával platit samu za sebe, v kavárně, kde se po domluvě scházeli, nenechával žádné spropitné, nepokoušel se jako ostatní pomáhat jí za různých tanečků a nakrucování do kabátu, a úplně nakonec se zmínila o tom, že když se loučili, ještě za ní volal, že je Žid, ale aby z toho nedělala aféru, což samo o sobě znělo jako nevyhnutelná pointa, stylizovaný detail často a často opakované legendy.

Tři měsíce nato už byli manželé, ona se vzdala místa v East Endu, ve škole, kde od smrti svého muže vyučovala, a přestěhovala se k němu do Southend-on-Sea, kde začala už následující podzim opět pracovat, vzpomínám si, že to líčila, jako by pro to zpětně hledala vysvětlení. Bylo to na jeho pětadesáté narozeniny, objednala stěhovací vůz, objevila se s celým svým majetkem k čaji, jak řekla, a zůstala, dohlížela na stěhováky, kteří ukládali její nábytek kus po kuse na půdu a zakrývali jej prostěradly, a druhého dne se už probudila mezi knihami nakupenými ve všech místnostech až ke stropu, a přes veškeré ujišťování, že jí na tom nesejde, mi je později při mé návštěvě všechny ukazovala, jako by byla hlídačkou v muzeu. Do toho domu v jedné zapomenuté rezidenční čtvrti předtím přes jeho pozvání nikdy nevšloupila, byl to úzký dvoupatrový řadový dům v příkré se svažující ulici, z něž je vidět na širé moře, pokud se člověk vykloní z jednoho z arkýřových oken, a je-li pravda, že v něm bydlel od války, musela tam na každém kroku narážet na stopy jeho minulosti, nejen na zaprášené taftové plesové šaty, které jsem tam uviděla ještě i já, ale i na pomačkané krabice na klobouky či do sebe vložené boty s vysokými podpatky, hned několik párů v komoře se smetáky. Alespoň fotografie odstranil,

ale po nějaké době je zase pověsil na jejich tradiční místo v ložnici, kde pravděpodobně visí ještě teď, fotografie ze svateb s oběma svými předchozími ženami, pasparty z měkké, vlhkostí zprohýbané lepenky, v jejichž existenci jsem uvěřila, až když jsem před nimi stála. Údajně se tomu nebránila, tak samozřejmě s nimi zacházel, ale nevím, jestli mám věřit tomu, že své předchůdkyně nad postelí přijímala stejně jako jiní hony na lišku, krajiny po bitvě nebo hostiny pod širým nebem. Nedokážu si představit, že by na to nic neřekla, i kdyby to měl být jen popis balonového neštěstí, při němž by se musel vypořádat s tím, že před ním byl někdo jiný, akribicky podrobné vyličení, jak je znám od ní, když začal obal balonu hořet, tkanina se celá na pohled rozechvěla a náhle se vzdula, ozval se nehluchý třesk, než plameny rozčísly jiskřivě jasné letní nebe, a z jejího stanoviště bylo z bezpečné vzdálenosti vidět jen chaoticky poletující drobné figurky, které se řítily z převrácené gondoly na pláň.

Ano, už vůbec nepochybuju o tom, že právě v Bailey's na Gloucester Road mi Margareta vyprávěla o svých schůzkách s Hirschfelderem ještě před svatbou, vždycky v sobotu, po prvním setkání, v časném odpoledni v jedné jídelně nedaleko London Bridge, v malinké restauraci, kterou vybral on, v místnosti se čtyřmi stolky a bez oken, ne zrovna v důvěryhodném prostředí. Naslouchala jsem jí s pocitem, že to, co říká, se k ní nehodí, vzpomínám si, že na sobě měla přiléhavý tmavě modrý kostým a že si právě nechala ostříhat vlasy sahající jí jinak až na ramena, jejichž špičky se při sebemenším přikývnutí napružily, seděla na barové stoličce s nohama přes sebe a já se marně pokoušela si ho vedle ní představit, s těmi jeho špatnými zuby, které při smíchu zatínal, jeho

váhavými gesty, když objednával, což číšník téměř neregistroval, a na klíně obligátní plastikovou taškou plnou knih, o níž se opakovaně zmiňovala pokaždé, když mluvila o jeho nekonečných toulkách po antikvariátech a levných knihách, jako by tím o něm říkala něco, co bylo třeba vyslovit. Ten večer mi to nešlo dohromady, její parfém a zápach, jaký znám u starých mužů, dívala jsem se na ni, jak si na stehnech uhlazuje sukni, jak se usmívá do zrcadla za pultem a špulí pusu, a říkala jsem si, co ji přimělo k tomu, aby se s ním týden co týden chodívala najíst, aby se s ním vždy přes pozdní hodinu rozhodla stejně jako on posnídat, což pak zabralo celý den, a aby pak po uplynutí lhůty, kterou si určili, bez dalšího přijala jeho nabídku k sňatku.

Bylo to taky ten večer, kdy jsem se jí zeptala, co v tu dobu věděla o jeho psaní, a ještě si vzpomínám, jak se musela delší chvíli přemáhat, aby zvládla nával smíchu.

„Jeho psaní, ach, jeho psaní,“ vyprskla pak, až se jí napnuly hlasivky: „Opravdu si myslíte, že na mě dělalo nějaký dojem?“

Nevím, jestli čekala, že jí na to kývnu, ale nejspíš si ani nevšimla, že ji jen pozoruju a mlčím, tak roztržitá se mi najednou zdála.

„To je absurdní,“ prohlásila tónem, jako by se musela bránit nějaké výčitce. „Mně řekl, že je knihovník, a trvalo mi celou věčnost, než jsem ho vůbec prokoukla.“

S tím jsem se samozřejmě nespokojila.

„To přece nemohlo být všechno.“

„Nejsem si tím jistá,“ odpověděla. „Ale vím, že byl zaměstnán na půl úvazku a každé odpoledne trávil ve svém pokoji v hotelu Palace.“